

Özel Eğitim

Editör:

Veysel AKSOY

5. Baskı

Editör: Doç. Dr. Veysel AKSOY

ÖZEL EĞİTİM

ISBN 978-605-318-596-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Eylül 2016, Ankara

5. Baskı: Mart 2023, Ankara

Yayın-Proje: Ferdi Akkaya

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım AŞ

Saray Mah. 126. Cad. No: 20/A

Kazan/ANKARA

Tel: (0312) 802 00 53-54

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 49180

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Ülkemizde özel eğitim alanı gün geçtikçe gelişen yapısıyla sahip olduğu bilgi ve deneyimi alanda çalışan meslek elemanları, aileler ve toplumla paylaşılan eğitim alanının en dinamik dallarından birini oluşturmaktadır. Özel eğitim alanında öğretmen yetiştirmeye ilişkin gerçekleştirilen son değişiklikler alanda köklü değişimleri de beraberinde getirecektir. Daha önceki yıllarda lisans eğitiminde var olan ayrımların giderilmesiyle lisans programlarımızdan mezun olan öğretmenlerimiz artık “Özel Eğitim Öğretmeni” unvanıyla meslek hayatına atılacaklardır.

Bu kitap Yüksek Öğretim Kurumunun özel eğitim alanında yaptığı son değişiklikler doğrultusunda belirlenen Özel Eğitim ders içeriğine uygun olarak hazırlanmıştır. Hedefi yeni programda okutulacak olan Özel Eğitim dersine kaynak teşkil etmektir. Var olan özel eğitim kitaplarında yer alan birçok yetersizlik türüne bu kitapta yer verilmemiştir. Bunun nedeni YÖK’ün yeni içerik tanımında ayrıca bir ders olarak okutulan yetersizlik türlerinin özel eğitime giriş dersi içeriğinde yer almamasıdır. Bunların yerine daha önceki programda ayrı bir ders olan ve yeni programda yer almayan engellilere yönelik tutumlar gibi konular bu kitapta bir ünite olarak yer almaktadır. Diğer içerikler de aynı içerik tanımına göre oluşturulmuştur.

Bu kitap çalışmasında ülkemizde özel eğitim alanında var olan akademik birikimi olabildiğince kapsamlı bir biçimde yansıtmak amacıyla dokuz farklı üniversitede görev yapan özel eğitim alan akademisyeninin yazdıkları üniteler yer almaktadır. İlk ünite özel eğitimde temel kavram ve tartışmalara yer verilmiştir. İkinci ünite dil ve konuşma bozukluğu olan öğrenciler, üçüncü ünite fiziksel yetersizliği ve süreğen hastalıkları olan öğrenciler, dördüncü ünite duygu ve davranış bozuklukları olan öğrenciler ve beşinci ünite çoklu yetersizliği olan öğrencilere ilişkin bilgiler sunulmuştur. Kitabımızın altıncı ünitesi özel eğitimin tartışmasız önemli konularından kabul edilen ekip çalışmasına ayrılmıştır. Yedinci ünite bugüne değin özel eğitim alan kitaplarında kendisine çok fazla yer bulmamış olmasına rağmen uluslararası alanda özel eğitimin önemli tartışma konusu olan bilimsel dayanaklı uygulamalara ilişkin etkili ve değerli bir derleme sunulmuştur. Kitabımızın sekizinci ünitesi özel eğitimde merkezi bir rolü olan özel gereksinimli çocuk ailelerini konu almaktadır. Dokuzuncu ünite yukarıda da anıldığı gibi eski programda müstakil bir ders olarak okutulan engellilere yönelik tutumlar konusu olabildiğince geniş bir üniteyle özetlenmeye çalışılmıştır. Kitabımızın son ünitesi olan onuncu ünite ise özel gereksinimli bireylere sunulan hizmetler ve yasal haklar konusu işlenmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında özverili çalışmaları ile eseri var eden tüm yazarlara buradan teşekkür ederim. Bilimsel nitelikli bu çalışmanın bir yayına dönüşmesinde katkı sağlayan yayınevi yetkililerine ve çalışanlarına da teşekkür ederim. Bu çalışmaları koordine eden birikimi, özverisi, katkıları ve yeni nesil akademisyenlerin gelişimleri için ön açıcı tutumuyla örnek olan hocam ve danışmanım Prof. Dr. İbrahim H. DİKEN'e de ayrıca teşekkür ederim.

Bilimsel çalışmalara, öğretmen adaylarına, akademisyenlere, ailelere ve topluma küçük de olsa bir katkı sağlamış olmak, yaşamlarında bir şeyleri kolaylaştırmış olmak dileklerimle...

Editör

Doç. Dr. Veysel AKSOY

ORCID No: 0000-0003-1020-8326

Eskişehir-Haziran 2022

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Doç. Dr. Veysel AKSOY

1. BÖLÜM: Özel Eğitimde Temel Kavramlar

Prof. Dr. Orhan ÇAKIROĞLU, Trabzon Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8969-7099

2. BÖLÜM: Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Öğrenciler

Dr. Öğr. Üyesi Ceyhan SERVİ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3960-347X

3. BÖLÜM: Fiziksel Yetersizlikleri ve Süreğen Hastalıkları Olan Öğrenciler

Dr. Öğr. Üyesi Ceyda TURHAN, Bursa Uludağ Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-5301-2844

4. BÖLÜM: Duygu ve Davranış Bozukluğu Olan Öğrenciler

Dr. Öğr. Üyesi Onur ÖZDEMİR, Marmara Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7242-6946

5. BÖLÜM: Çoklu Yetersizliği Olan Öğrenciler

Doç. Dr. Müzeyyen ELDENİZ ÇETİN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-9231-7344

6. BÖLÜM: Özel Eğitimde Ekip Çalışması ve Özel Eğitim Ortamları

Prof. Dr. Macid Ayhan MELEKOĞLU, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9933-5331

7. BÖLÜM: Özel Eğitimde Bilimsel Dayanaklı Uygulamalar

Doç. Dr. Salih RAKAP, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-7853-3825

8. BÖLÜM: Özel Gereksinimli Çocuk Aileleri ve Özellikleri

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ, Ege Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9634-1437

9. BÖLÜM: Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlar

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ, Ege Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9634-1437

10. BÖLÜM: Özel Gereksinimli Bireylere Sunulan Hizmetler ve Yasal Haklar

Doç. Dr. Funda AKSOY, Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-6063-6631

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v
Şekiller Listesi	xi
Tablolar Listesi	xii

1. BÖLÜM

ÖZEL EĞİTİMDE TEMEL KAVRAMLAR

Giriş.....	2
Özel Eğitimde Kullanılan Temel Kavramlar	2
Özel Eğitime Gerekseşim Duyan Bireyler.....	4
Özel Eğitimde Etiketleme.....	4
Özel Gerekseşimli Öğrencilerin Yaygınlığı.....	7
Özel Eğitim.....	8
Özel Gerekseşimli Bireyleri Sınıflandırma.....	9
Türkiye’de Özel Eğitim ile İlgili Yasal Düzenlemeler	10
Türkiye’de Özel Eğitimin Tarihsel Gelişimi.....	12
Özel Eğitimde Personel Yetiştirme.....	14
Önemli Noktalar.....	16
Özet	17
Yararlanılan Kaynaklar	18

2. BÖLÜM

DİL VE KONUŞMA BOZUKLUĞU OLAN ÖĞRENCİLER

Giriş.....	20
İletişim Dil ve Konuşma Kavramlarının Tanımlanması	21
Dil Gelişimi	23
Dil ve Konuşma Bozuklukları.....	24
Konuşma Bozuklukları.....	25
Dil Bozuklukları	25
Dil ve Konuşma Bozukluğunun Yaygınlığı.....	30
Dil ve Konuşma Bozukluğunun Nedenleri.....	31
Dil ve Konuşma Bozukluklarının Değerlendirilmesi	32
Dil Örneği Analizi.....	33
Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Öğrencilerin Desteklenmesi.....	35
Erken Müdahale	35
Doğal Müdahale Yöntemleri.....	36
Erken Dönemde Dil Gelişimini Doğal Bağlamda Destekleme Stratejileri.....	38

Destekleyici ve Alternatif İletişim Yöntemleri	41
Önemli Noktalar	42
Özet	42
Yararlanılan Kaynaklar	43

3. BÖLÜM

FİZİKSEL YETERSİZLİKLERİ VE SÜREĞEN HASTALIKLARI OLAN ÖĞRENCİLER

Giriş	48
Tanım	49
Nedenler	50
Yaygınlık	51
Tanılama / Değerlendirme	51
Sınıflandırma	52
Sinir Sistemi ile İlgili Fiziksel Yetersizlikler	53
Kas – İskelet Sistemi ile İlgili Fiziksel Yetersizlikler	63
Sağlıkla İlgili Yetersizlikler	65
Öğretimsel Uyarlamalar	69
Önemli Noktalar	71
Özet	71
Yararlanılan Kaynaklar	72

4. BÖLÜM

DUYGU VE DAVRANIŞ BOZUKLUĞU OLAN ÖĞRENCİLER

Giriş	74
Tanım ve Özellikler	76
Tanım	76
Özellikler	78
Nedenler	83
Biyolojik Faktörler	84
Genetik Faktörler	84
Çevresel Faktörler	86
Değerlendirme Ve Tanılama	93
Duygu ve Davranış Bozukluklarında Müdahale	95
Okul Temelli Olumlu Davranışsal Destek Müdahaleleri	96
Problem Davranışların Sistem Yaklaşımı ile Ele Alınması	98
Önemli Noktalar	100
Özet	101
Yararlanılan Kaynaklar	102

5. BÖLÜM

ÇOKLU YETERSİZLİĞİ OLAN ÖĞRENCİLER

Giriş.....	106
Tanım	107
Çoklu Yetersizliği Olan Bireylerin Özellikleri	108
Motor Özellikleri	109
Bilişsel Özellikler.....	110
Dil Özellikleri	111
Sosyal ve Duygusal Özellikler.....	112
Davranışsal Özellikleri	112
Sağlığa İlişkin Özellikleri	113
Çoklu Yetersizliğin Yaygınlığı	114
Çoklu Yetersizliğin Nedenleri.....	114
Sendromlar.....	117
Çoklu Yetersizliği Olan Bireyleri Değerlendirme	120
Çoklu Yetersizliği Olan Bireyler İçin Eğitim Ortamları.....	123
Çoklu Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitimi.....	125
Çoklu Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitiminde Kullanılabilecek Yöntemler.....	127
Etkili Öğretim İçin Stratejiler	130
Önemli Noktalar.....	135
Özet	135
Yararlanılan Kaynaklar	138

6. BÖLÜM

ÖZEL EĞİTİMDE EKİP ÇALIŞMASI VE ÖZEL EĞİTİM ORTAMLARI

Giriş.....	144
Kaynaştırma ve İşbirliği.....	146
Genel Eğitim Sınıflarında Yaşanabilecek Zorluklar	147
Özel Eğitimde Danışma ve İşbirliği	149
İşbirliğinin Usulleri.....	150
İşbirliği İçin Gerekli Olan Kaynaklar	151
İşbirliğinde Yaşanabilecek Sorunlar.....	152
Öğretmen Desteği ve Okul Temelli Ekipler	154
Eş Öğretmenlik.....	155
Ailelerle ve Paraprofesyonellerle İşbirliği.....	160
Ailelerle İşbirliği	160
Paraprofesyonellerle İşbirliği	162
İletişim Becerileri	162
İletişimin İlkeleri.....	163

Özel Eğitim Ortamları	164
Önemli Noktalar	168
Özet	169
Yararlanılan Kaynaklar	170

7. BÖLÜM

ÖZEL EĞİTİMDE BİLİMSEL DAYANAKLI UYGULAMALAR

Giriş	172
Bilimsel Dayanaklı Uygulamalar Hareketinin Tarihçesi	173
Bilimsel Dayanaklı Uygulamalar ile İlişkili Terimler	175
Bilimsel Dayanaklı Araştırma	175
Uygulama	175
Bilimsel Dayanaklı Uygulama	176
Araştırma-Temelli Uygulama	176
En İyi ya da Tavsiye Edilen Uygulama	177
Bilimsel Dayanaklı Uygulamaların Belirlenmesi	177
Öğretmenlerin Bilimsel Dayanaklı Uygulamaları	
Seçerken Göz Önünde Bulundurması Gereken Konular	180
Bilimsel Dayanaklı Uygulamalar ile İlgili Bilgi Kaynakları	182
Bilimsel Dayanaklı Uygulamalar ile İlgili Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	184
Bilimsel Dayanaklı Uygulamaların Etkili Kullanımı ve Öğretmen Eğitimi	186
Özel Eğitimde Bilimsel Dayanaklı Uygulama Örnekleri	188
Erken Çocuklukta Gömülü Öğretim	188
Temel Tepki Öğretimi	189
Önemli Noktalar	191
Özet	192
Yararlanılan Kaynaklar	193
EK 1 Tam ve Yarı-Deneysel Grup Desenli Çalışmaları Rapor Eden Makale ve Raporlar İçin Kalite Göstergeleri	196
EK 2 Tek Denekli Deneysel Çalışmaları Rapor Eden Makale ve Raporlar İçin Kalite Göstergeleri	197

8. BÖLÜM

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUK AİLELERİ VE ÖZELLİKLERİ

Giriş	200
Aile Kavramının Tanımı	201
Ailenin Evrensel İşlevleri	202
Ailede İlk Farkına Varış	203
Ailenin Yetersizliğe Uyum Süreci	206

Aşama Modeli	207
Bütünleyici Yaklaşım (Sosyal Çevre Modeli)	211
Travma Sonrası Gelişim Modeli (Posttraumatic Growth Model)	213
Yetersizliği Olan Çocuk, Ailesi ve Ailenin Yaşam Kalitesi	217
Önemli Noktalar	219
Özet	219
Yararlanılan Kaynaklar	221

9. BÖLÜM

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERE YÖNELİK TUTUMLAR

Giriş.....	224
Tutum Nedir?	225
Tutumun Tanımı	225
Tutumun Öğeleri	226
Tutum ve Tutumun Öğeleri Arasındaki İlişki	229
Tutumun İşlevleri	230
Tutum ve Davranış.....	232
Tutumların Oluşumu	234
Bireyin Gereksinimleri	235
Tutum Objesi ile Doğrudan Deneyim	235
Ebeveynler, Akrabalar, Arkadaşlar ve Sosyal Çevre	235
İletişim Araçları	236
Kalıplaşmış Yargılar.....	237
Tutumların Değiştirilmesine Kuramsal Yaklaşımlar	238
Yetersizliği Olan Bireylere Yönelik Tutumlar.....	241
Ebeveynlerin Yetersizliği Olan Çocuklarına Yönelik Tutumları.....	241
Normal Gelişim Gösteren Kardeşlerin Yetersizliği Olan Kardeşlerine Yönelik Tutumları	242
Eğitim Kurumlarında Çalışanların ve Akranların Yetersizliği Olan Bireylere Yönelik Tutumları.....	243
Normal Gelişim Gösteren Diğer Bireylerin Yetersizliği Olan Bireylere Yönelik Tutumları	245
Yetersizliği Olan Bireylere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi	245
Önemli Noktalar.....	248
Özet	248
Yararlanılan Kaynaklar	249

10. BÖLÜM

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERE SUNULAN HİZMETLER VE YASAL HAKLAR

Giriş.....	252
Özel Eğitimde Tanılama ve Değerlendirme Süreci.....	252
Tanılama ve Değerlendirme Türleri.....	254
Eğitsel Değerlendirme ve Tanılama.....	255
Özel Eğitimde Yasal Düzenlemeler.....	258
Özel Eğitimde Eğitim Kademeleri ve Eğitim Ortamları.....	264
Eğitim Kademelerinde Özel Eğitim Hizmetleri.....	264
Eğitim Ortamları.....	267
Önemli Noktalar.....	276
Özet.....	278
Yararlanılan Kaynaklar.....	279

Yazarlar Hakkında.....	281
-------------------------------	------------

ŞEKİLLER LİSTESİ

2. BÖLÜM

Şekil 2.1. İki Kişi Arasındaki İletişim Süreci.....	21
Şekil 2.2. Dilin Bileşenleri.....	22

6. BÖLÜM

Şekil 6.1. Ünite Planlama Formu.....	158
Şekil 6.2. Özel Eğitim Hizmetlerinde Basamaklandırılmış Model.....	165

8. BÖLÜM

Şekil 8.1. Bronfenbrenner'in Sosyal Çevre Modeli.....	213
---	-----

9. BÖLÜM

Şekil 9.1. Tutum Objesi, Tutum ve Tutumun Öğeleri Arasındaki İlişki.....	227
--	-----

10. BÖLÜM

Şekil 10.1. Tanılama Türleri	254
Şekil 10.2. Türkiye’de Yürürlükte Olan Özel Eğitim ile İlgili Yasal Düzenlemeler	259
Şekil 10.3. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2012)’nde Yer Alan Eğitim Kademeleri.....	264
Şekil 10.4. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2012)’ne Göre İlköğretim ve Ortaöğretim Kademelerinde Yer Alan Eğitim Biçimleri.....	265
Şekil 10.5. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2012)’ne Göre Yüksek Öğretimde Eğitim	266

TABLolar LİSTESİ

2. BÖLÜM

Tablo 2.1. Dil Gelişiminin Aşamaları	23
Tablo 2.2. Dil Örneğinden Elde Edilen Bazı Değerler.....	34

4. BÖLÜM

Tablo 4.1. Genelde Dışsallaştırıcı Davranışlar ile Beraber Gözüken Bozukluklar...80	
Tablo 4.2. Genelde İçselleştirici Davranışlar ile Beraber Gözüken Bozukluklar.....82	
Tablo 4.3. Öğretmenlerin Duygu ve Davranış Bozukluklarını Değerlendirmede Kullanabileceği Bazı Araçlar	94

7. BÖLÜM

Tablo 7.1. Bilimsel Dayanaklı Uygulamalar ile İlgili Bilgi Sağlayan Güvenilir İnternet Siteleri.....	183
---	-----

1. BÖLÜM

ÖZEL EĞİTİMDE TEMEL KAVRAMLAR

Prof. Dr. Orhan ÇAKIROĞLU, Trabzon Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8969-7099

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Özel Eğitimin Tanımı
- Temel Kavramlar
- Zedelenme
- Yetersizlik
- Engel
- Risk Altında Olma
- Özel Eğitimin Kısa Tarihçesi
- Yaygınlık

AMAÇLAR

Bu bölümün sonunda;

- Özel eğitimde kullanılan temel kavramların anlamlarını açıklayabilecek,
- Özel eğitim ve özel gereksinimi olan çocukları tanımlayabilecek,
- Özel eğitim ile ilgili ülkemizdeki temel yasal düzenlemelere ve özel eğitimin tarihsel gelişimine yönelik bilgi sahibi olabileceksiniz.

İÇİNDEKİLER

- Giriş
- Özel Eğitimde Kullanılan Temel Kavramlar
- Özel Eğitime Gereksinim Duyan Bireyler
- Özel Eğitimde Etiketleme
- Özel Gereksinimli Öğrencilerin Yaygınlığı
- Özel Eğitim
- Özel Gereksinimli Bireyleri Sınıflandırma
- Türkiye’de Özel Eğitim ile İlgili Yasal Düzenlemeler
- Türkiye’de Özel Eğitimin Tarihsel Gelişimi
- Özel Eğitimde Personel Yetiştirme
- Özet
- Yararlanılan Kaynaklar

GİRİŞ

Özel eğitim ve özel gereksinimli çocukları tanımanın birinci adımını bu konuyla ilgili temel kavramların ne olduğu ve bu kavramların ortaya çıkış sürecini de içeren tarihsel gelişimin değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu bölümde öncelikle özel eğitim ve özel gereksinimli çocuklara yönelik temel kavramlar paylaşılacaktır. Sonrasında, ülkemizde özel eğitimin tarihsel gelişimi ve bu tarihsel süreç içerisinde sağlanan desteklerin ve hizmetlerin niteliği üzerinde durulacaktır. Okuyacağınız bu bölüm kitaptaki diğer bölümlere temel oluşturacak olup, sunulan bilgilerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

ÖZEL EĞİTİMDE KULLANILAN TEMEL KAVRAMLAR

Özel eğitimle ilgili temel kavramlar gerek yerli gerekse yabancı kaynaklarda incelendiğinde birtakım benzer terim ve kavramların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu terim ve kavramlar birbirine benzer gibi görülse de aralarında birtakım farklar bulunmaktadır. Bu terimler zedelenme, yetersizlik, engel, risk taşıma gibi tanımlardır.

Zedelenme: Bireyin herhangi bir organ veya organlarının kısmen veya tamamen yerine getirememesi şeklinde tanımlanabilmektedir. Ataman (2009) zedelenmeyi bireyin doğum öncesi, doğum anı veya doğum sonrası süreçte meydana gelebilecek çeşitli olumsuzluklara bağlı olarak organların işlevlerini yerine getirmede etkili olan zorlanma olarak tanımlamıştır. Bu olumsuz durum geçici veya kalıcı türden olabilmektedir. Örneğin, doğum sonrası süreçte, bireyin gözünde çeşitli

nedenlerden dolayı zedelenme olabilir. Bu zedelenmeye bağlı olarak geçici veya kalıcı olarak birey görme problemleri yaşayabilir. Bu problemler günlük hayatta bireyin karşısına birtakım engeller çıkarabilir. Elbette ki bu durum her zaman söz konusu olmayabilmektedir. Diğer bir deyişle, her zedelenme bir yetersizlik veya engel oluşumuna neden olmayabilmektedir.

Yetersizlik: Yetersizlik terimi anlam bakımından değerlendirildiğinde kısaca yetersiz olma durumu şeklinde açıklanabilir (TDK, 2016). Bu terimi özel eğitim boyutunda değerlendirdiğimizde daha ayrıntılı bir açıklama yapmamız gerekmektedir. Ataman'a (1997) göre yetersizlik, zihinsel, fiziksel, davranışsal ya da duyu organlarımızda meydana gelen çeşitli zedelenmeler sonucunda meydana gelen kısmen veya tamamen organların işlevlerini yerine getirmedeki kayıplar olarak tanımlamıştır. Özyürek (2006) yetersizliği zedelenmenin bir sonucu olarak organın işlevini yerine getirememesi durumu olarak tanımlamıştır. Her iki tanım incelendiğinde, ortaya çıkan yetersizliğin organlardaki zedelenmeye bağlı olduğu ve bunun sonucunda da yetersizlik durumunun ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin, yukarıdaki örnekte olduğu gibi bireyin gözünde meydana gelen bir zedelenmeye bağlı olarak işlevini tam olarak veya kısmen yerine getirememesi ve görme alanının sınırlanması o bireyin görmede yaşadığı yetersizliğe örnek olabilmektedir. Ancak, görmede yaşanan bu yetersizlikler her zaman engel olarak kabul edilmemektedir.

Engel: Engel terimi özel eğitim alanında sıklıkla karşımıza çıkan terimlerin başında gelmektedir. Toplumda da sıkça kullanılan engel terimi kısaca yetersizliği olan bireyin çevreyle etkileşimde karşılaştığı problemler olarak kısaca tanımlanabilir (Ataman, 2009). Daha geniş tanımıyla engel; bireyin yetersizlik nedeniyle yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel çeşitli faktörlere bağlı olarak toplumda kendisine verilen rolleri gerektiği ölçüde oynayamaması şeklinde tanımlanabilir (Cavkaytar ve Diken, 2005). Bireyin sahip olduğu zedelenmeye bağlı yetersizlikler her zaman bir engele dönüşmeyebilmektedir. Örneğin, bireyin ellerinde meydana gelen bir zedelenmeye bağlı olarak yetersizlik yaşaması sonucunda kalem tutamaması bir engel olarak düşünülebilir. Bu durum birey çevreyle etkileşimde bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak engel durumu ortadan kalkabilmektedir. Örneğin, Bireyin kalem tutmasını gerektiren bir uygulama yerine günümüzde sıklıkla olduğu gibi klavye kullanarak veya sesli notlar alarak bu notları yazıya dönüştürmesi sayesinde ellerini kullanamamasıyla ortaya çıkan engel durumu ortadan kalkmış olur. Yukarıdaki örnekte de görüleceği gibi engel bireyin çevreyle etkileşiminde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, engeller, her zaman olmasa da çoğu zaman gerekli önlemlerin alınmasıyla tamamen olmasa da ortadan kalkabilmektedir.